

Mantenir vius pobles i masies

Conferència a Pinós, dissabte 25 de maig 2002

Ignasi Aldomà

L'any 1970 en una conferència en el Cercle d'Economia, el malaurat Ernest Lluch apuntava "la manca de recursos d'algunes comarques fa que la presència humana hi sigui negligible". En un moment que el Pallars Sobirà perdia cada any un de cada vint habitants i que d'altres comarques com el Solsonès experimentaven una sagnia constant l'Ernest Lluch i alguns companys economistes popularitzaren aleshores l'expressió "comarques a tancar" per remarcar la manca de viabilitat econòmica i social d'aquests espais rurals.

Passats 30 anys, sortosament, les profecies no s'han complert o no s'han complert ben bé.... No s'ha tancat cap comarca.

Bé; potser encara algú pot pensar que encara es poden complir.

Però bé, el cas és que ningú treu pit avui dia dient que el mercat és el qui mana i que les comarques rurals s'han d'abandonar o dient, simplement, que l'abandó de les comarques rurals és inexorable.

Deixeu-me constatar, d'entrada, que aquesta evolució històrica de 30 anys porta una contradicció ben curiosa.

Ernest Lluch i els companys economistes progressistes s'apunten a la teoria liberal de que els factors de producció busquen i han de buscar els punts de màxima rendibilitat en un moment que tothom acceptava i propugnava la intervenció de l'estat per a corregir els desequilibris territorials.

Avui, en plena apoteosi liberalitzadora i de culte dels mercats, quan les empreses, la Unió Europea i el govern de l'estat fan notables esforços per augmentar la mobilitat de la població, i afavorir la competitivitat de les empreses i els territoris (d'aquí totes les reformes laborals i la reforma de l'atur en curs), ningú diu que les àrees rurals s'hagin

de deixar a la seva pròpia sort, i el mateix tema de l'abandonament rural apareix com un tema mort o quasi oblidat.

Ens venen vàries preguntes encavalcades:

- És que a l'interior dels països desenvolupats ja no existeix l'abandonament rural?.
- És que l'abandonament i la recessió rural té molt poc interès en relació a la marginalitat urbana o als problemes dels països del tercer o quart món?.
- És que les subvencions i l'atenció de les administracions per les zones rurals n'han eliminat els problemes?
- És que la pressió d'allò que és políticament correcte fa que teòrics i polítics passin de puntetes per una qüestió que els supera i que dóna molts pocs rèdits polítics?.

Segurament hi trobaríem una mica de tot. Però, en definitiva, què hi ha de veritat actualment en l'abandonament i la recessió de les àrees rurals?; es pot parlar encara de crisi a les comarques rurals?.

D'entrada, desfem un malentès:

- La política de l'administració en el medi rural es contradiu avui efectivament amb els enunciats liberalitzants i el culte al mercat dels grans mandataris. Què seria de l'agricultura del Solsonès sense el milió o deu milions d'ajuda al cereal que rep una família, que seria sense el 30 o 35% d'ajuts a les inversions en activitats rurals alternatives, o sense les compensacions de l'administració en cas de calamitats més o menys naturals ?.
- Però bé, la presència d'aquests ajuts té també una altra lectura: si hi ha ajuts potser vol dir que les coses no van prou bé. Encara més, la qüestió és: què poden més; les subvencions i les actuacions de les administracions o les tendències socials i econòmiques de fons que impliquen l'erosió de les rendes dels pagesos i la crisi de les activitats i serveis en el medi rural ?.

Més enllà del soroll que pugin fer les administracions o els mitjans de comunicació, la realitat actual no sembla massa confortant:

Una renda per càpita comarcal que teòricament s'equilibra; però sobre la qual els indicadors resulten poc fiables (La Terra Alta, el Priorat comarques més endarrerides; però en qualsevol cas a menys d'un 75% de la renda mitjana catalana).

En tot cas i com a molt més cert tenim:

- Sí que hi ha unes comarques rurals que s'han redreçat, el Pallars Sobirà. El mateix Solsonès sembla anar millor després de tocar fons el 1991 amb 10792 habitants. Unes determinades comarques rurals (no totes) que continuen el procés secular de pèrdua de població; Pallars Jussà, Noguera, Terra Alta, Priorat, Berguedà.
- Però mentre algunes comarques queixen, en realitat els pobles s'estan buidant; un 64 % dels habitants del Solsonès es troben empadronats a Solsona. Uns municipis rurals (menys de 2000 habitants) que perden de manera general població fora de la gran regió metropolitana i alguna excepció com Val d'Aran o Pallars Sobirà.

En definitiva, la crisi social i econòmica continua planant sobre els àmbits rurals i almenys sobre molts d'aquests àmbits (aquí s'hauria de començar a fer diferències dins la mateixa ruralitat).

Les noves tendències aportades per la dita globalització signifiquen molt sovint l'accentuació dels problemes. Quin són aquests?. Deixeu-me'n, almenys enumerar 5.

1. La davallada de les rendes de l'agricultura. Què espera a l'agricultura local?; la competència oberta amb uns productors que operen amb costos de producció inferiors. El proteccionisme comunitari no es pot aguantar davant països tercers que l'únic que poden vendre són productes agraris. Potser l'ensorrament de l'agricultura Xina salvarà el mercat de cereals i carns ?.
2. La crisi de les indústries descentralitzades en el medi rural. Abans que es parli de globalització, a meitat dels anys 1980 l'obertura als mercats i la penetració

d'articles de marca enfonsa els tallers rurals basats en la mà d'obra barata; els tallers de confecció o tallers similars com Taurus. És un procés no conclòs.

3. L'allunyament de la societat de l'oci basada en la creació d'apèndix urbans banalització de l'ús temps. Alguns àmbits rurals han aconseguit o poden aconseguir transformar-se en segments de la nova societat metropolitana de l'oci a base d'estacions d'esquí, parcs temàtics o, més rarament, algun camp de golf; naturalment, serà a base de perdre la seva ànima. En tot cas, per molt que s'espreni la imaginació apareix com a ben difícil trobar alternatives d'aquest tipus per a les àrees rurals allunyades de la costa i sense unes condicions alpines.
4. La delinqüescència dels serveis i la vida col·lectius, un procés que ve també de lluny. L'abandonament demogràfic ha comportat en el passat un xoc brutal per a les àrees rurals; a la segona meitat del segle XX la pèrdua del mestre, del capellà, del metge, del botiguer, de l'agutzil,... La concentració dels serveis privats en grans grups i unitats de venda que es produeix a partir de mitjans del 1980 implica la pèrdua creixent de comerços i altres serveis a les àrees poc poblades. L'aplicació progressiva d'aquests criteris a serveis públics com ara els correus augmenten encara avui el desèiximent i el buidat de les àrees rurals.
5. El retard o l'absència i marginació en la implantació d'infraestructures de servei. Ha costat anys perquè arribi l'electricitat a les masies i encara hi ha d'arribar del tot la xarxa d'aigua, de telefonia convencional i els camins asfaltats. La privatització dels serveis públics i els criteris de rendibilitat han d'agreujar en un futur l'expansió de nous serveis i fer gairebé impossible l'accés a la xarxa de gas o el cablejat, fets que determinen desavantatges decisius per moltes àrees rurals. Les grans operacions com el TGV accentuen la marginació dels àmbits rurals.

Encara s'hauria d'afegir, segurament, molts altres fets, com **el desert i l'anorreament cultural de les àrees rurals**. Des dels anys 1960 el televisor ha anat acabant amb els contes a la vora del foc, el teatre popular o les converses a la plaça i el bar. Amb Internet i la nova societat de productes comercials culturals, són tots els lligams amb la cultura local i les mateixes capacitats de discerniment les que es poden veure afectats.

Bé, potser que parem, si no volem acabar de veure-ho tot negre. Qui diu que no anem de fet al tancament d'algunes comarques o, almenys d'alguns àmbits rurals ?. Encara hi ha oportunitats, després de tot plegat, de que les àrees rurals resisteixin i tirin endavant?.

No sé si es pot ser tan optimista com per dir que el vas que fins aquí em vist mig buit (o quasi buit del tot), és un vas que segons com es miri, és també un vas mig ple (o quasi ple). I en què es pot veure el vas mig ple?. Alguns aspectes positius ja es poden deduir de la relació negativa que hem fet; extensió de les infraestructures, suport a les rendes, activitats i ocupacions alternatives,.....

En tot cas, és important descobrir noves oportunitats en els canvis socials i econòmics actualment en curs; no sé si per la globalització o per la continuació del procés d'extensió de la cultura urbano-industrial:

1. Noves oportunitats nascudes de la proximitat geogràfica; en particular, les millors carreteres. D'entrada tampoc cal ser babaus, les carreteres també han servit perquè la gent de camp emigrés. Però en els temps actuals la disminució de les distàncies pot servir per a que qualsevol taller industrial o de serveis pugui instal·lar-se en un medi rural poc dens o perquè un resident en una zona rural treballi i compri en una urbana. Naturalment, és difícil que això passi vivint a una hora d'un centre urbà, de manera que no totes les àrees rurals tenen les mateixes oportunitats.
2. Les oportunitats nascudes de la proximitat virtual. La informàtica i les telecomunicacions fan cada cop més possible desenvolupar funcions de suport a la producció i desenvolupar moltes altres activitats intel·lectuals lluny de les grans ciutats.; cal un esforç important de connexió a les xarxes.
3. Les oportunitats d'una societat més preocupada per la qualitat de vida. Per a l'agricultura representa una alternativa major; continuar amb una agricultura industrial que es menja inexorablement les rendes i causa abandó, o decantar-se cap a una agricultura respectuosa del medi i la salut, més cara i exigent en braços. I l'interès pel medi natural obre a les societats rurals un gran ventall de possibilitats d'explotar els recursos d'aquest.

4. Gran reserva, de sòl, natura, territori. La congestió urbana és creativa, fomenta la diversitat i la novetat; però també resulta cara en molts aspectes i té efectes estressants per a les persones. Amb la millora de l'accessibilitat real i virtual dels espais rurals es pot participar des d'aquests en la cultura urbana, tot disposant dels avantatges d'un sòl i un territori més barats i més equilibrats. Què ofereix l'espai rural?,..... un gran patrimoni cultural.
5. L'espai rural, part i complement de l'espai urbà. Seguim parlant de societat rural; però els referents d'aquesta pròpiament ja no existeixen i vivim en una societat urbana. Els vincles amb la família, amb la masia, amb els camps, no representen ja l'univers absolut i permanent. Avui podem viure aquí, demà allà i les percepcions i apropiacions del territori rural són molt diverses, des del qui el conreu fins el qui hi passeja, el qui viu a la masia entre setmana, el qui hi viu els caps de setmana,... S'obren i s'han d'obrir més les possibilitats de viure i participar en l'espai rural.

Bé, després de tot el repàs que he fet no sé si farà falta ser molt optimista per a veure el vas mig ple. Segurament en algunes àrees rurals és més fàcil que en d'altres, i d'aquí la importància de debatre i trobar alternatives des de cada territorial.

En qualsevol cas, malament ens anirà si només anem fent i esperem que el vas s'ompli tot sol;....la voluntat local pot fer molt per a que en els territori rurals apareguin noves activitats, es mantinguin i desenvolupin els serveis i infraestructures i si pugui viure dignament i amb orgull.